

Marta Edith Holečková: Universita 17. listopadu (1961-1974) a její místo v československém vzdělávacím systému a společnosti

Oponentský posudek

Disertační práce Marty Edith Holečkové se věnuje relativně krátkým dějinám jedinečné instituce v českém a československém prostředí, vysoké škole pro zahraniční studenty Universitě 17. listopadu (USL). Po úvodu autorka v první části nastiňuje širší kontext raného komunistického Československa v mezinárodních souvislostech a zároveň tehdejšího obrazu druhého, tedy národů tzv. rozvojového světa a zejména Afriky v československém prostředí. Hlavní dvě kapitoly pak tvoří jednak podrobné institucionální dějiny USL a jednak problematika zahraničních studentů a jejich soužití s většinovou českou a (mnohem méně) slovenskou společností.

Holečková vychází primárně z materiálů University samé, které prozkoumala a využila důkladněji, než kdokoliv před ní. Další část pramenné základny pak tvoří časopis zahraničních studentů a jiný dobový tisk, vzpomínkové texty a rozhovory s pamětníky. V rámci takto založených institucionálních dějin vytěžila autorka z dané pramenné základny maximum a nabízí spolehlivou rekonstrukci vzniku, neustálých až chaotických proměn a zániku USL. Současně je na práci patrné, jak těžké bylo hledat prameny z „druhé strany“, tj. doklady činnosti a zejména vnímání instituce i života v tehdejší komunistickém Československu nejen ze strany zahraničních studentů samých, ale také zastupitelských orgánů jednotlivých zemí, ze kterých studenti pocházeli.

Práce poněkud trpí na obvyklé problémy tradičně pojatých institucionálních dějin, je poměrně dosti deskriptivní, závislá na tom, co pramenné materiály institucionální povahy otevřou, což se projevuje do jisté míry též u druhého hlavního tématu týkajícího se zahraničních studentů. Autorka v úvodu své práce deklaruje některé koncepční inspirace, které však v práci bohužel dále nerozvádí. Mám na mysli především teorii institucionalismu (byť zastoupené v tomto ohledu marginálním autorem Otou Weinbergerem) a mezinárodní projekty Socialism goes global a ELITAF. Je škoda, že tyto inspirace nebyly práci rozvinuty do metodologické perspektivy, neboť by Holečkové umožnily nejen strukturovat materiál ale také položit svým pramenům zajímavější otázky.

V současné době poměrně masivně rozvíjené sociologické ale též historicko-sociologické teorie tzv. nového institucionalismu vycházejí z předpokladu, že instituce operují v konkurenčním a interaktivním prostředí, které je tvořeno jinými institucemi. V takovém prostředí je hlavním cílem organizace přežít či se prosadit, získat uznání. Za tímto účelem volí instituce resp. její představitelé strategie jednání v daném prostředí, které se na jedné straně přizpůsobují pravidlům prostředí (zde stranicko-státní aparát, marxisticko-leninský ideologický diskurz atd.),

na druhé straně zdůrazňují jedinečnou identitu instituce a její oprávněnost v dané konstelaci. Rozvíjení takové perspektivy, tedy nejen situování USL do sítě dalších institucí (což se práci do značné míry daří), ale především zaměření se na relevantní interakce a strategie jednání by, domnívám se, autorce v institucionální kapitole pomohlo lépe formulovat otázky vzniku, problémů fungování a konečného neúspěchu USL (z hlediska institucionálního přežití).

Pro kapitolu o zahraničních studentech by mohlo být podobně užitečné rozvíjení perspektivy výše zmíněných mezinárodních projektů zaměřujících se na transnacionální a globální interakce socialistických států zejména s ohledem na tzv. třetí svět. Tyto projekty usilují o vypracování nových pohledů na cirkulaci, adaptaci a sdílení idejí v době studené války resp. na jejich málo prozkoumané trajektorie, jaké představují např. právě vztahy socialistického bloku k zemím „globálního jihu“ ve druhé polovině 20. stol. Holečková nepracuje s dosud publikovanými výsledky dotýčných projektů – zatím pravda spíše ve formě dílčích studií a sborníků. Přitom právě jejich přístupy (J. Mark) a přístupy spřízněných autorů (P. Ápor, S. Kott) by ji mohly pomoci v deklarovaném záměru „analyzovat, jak obecně hlásaná ideologie proletářského internacionalismu, přítomná v zahraničněpolitických koncepcích vztahu Československa k rozvojovým zemím, pronikla do veřejného povědomí a jakým způsobem ovlivňovala sociální interakce“ (s. 12).

K nejzajímavějším tématům, jež by téma USL mohlo otevřít, se tak autorka nedostává anebo když, tak pouze v náznacích (např. koncepce politické výchovy v souvislosti s projektem budování vysoké politické školy pro zahraniční kádry; strategie domácích expertů a odborníků jak se v uzavřeném prostředí komunistické diktatury dostat k zemím svého zájmu; kontakty zahraničních studentů se svými zastupitelskými úřady, viz náznaky zajímavých příběhů s konfliktním potenciálem v případě Biafry či Indonésie v počátcích Suhartovy vlády). I zde však platí, že jakékoliv potenciálně slibné rozvíjení té či oné perspektivy je v případě historické práce nakonec závislé na zachování a dostupnosti archivního materiálu.

I přesto, že Holečková podle mého názoru nevyužila všech možností, které téma nabízí, přispěla k poznání důležité problematiky českých a československých soudobých dějin a na její záslužnou práci bude možné navázat dalším výzkumem. Heuristikou, systematickým zpracováním tématu a jazykově přístupným podáním splnila hlavní požadavky na doktorskou dizertační práci, a proto navrhuji její přijetí k obhajobě.

PhDr. Michal Kopeček, PhD.

ÚČD FF UK